

TIINA H. AIRAKSINEN

Suomalaisuus 1900-luvun alun Kiinassa

Suomalaiset matkustivat itään matkalaukuissa ja sydämissä Sibelius, sauna ja kahvi. Suomalaisuuden määrittely vaati kuitenkin tarkempaa jäsenystä Kiinan ja länsimaiden itseriittoisten sivilisaatioiden keskellä. Vuosikymmenten kuluessa Kiinan suomalaisten identiteettiä rakennettiin isänmaallisuudella, stereotyyppisellä länsimaalaisuudella ja kristillisellä elämänskatsomuksella.

■ Suomalaisten historiaan Kiinassa mahtuu vuosisatojen verran seikkailuja, tarinoita ja tunnelmia. Valtion viranomaisten tuottaman materiaalin lisäksi kirjeet, sanomalehtiartikkelit, muistelmat, matkakertomukset ja valokuvat tarjoavat mielenkiintoisen spektrin suomalaisten elämästä ja kokemuksista Kiinassa. On muistettava että Kiinan kansalliset levottomuudet toivat omat jännitteensä ulkomaalaisten elämään. Pelkästään suomalaisten aktiivisemmalla muuttokaudella 1900-luvun alkupuolella hallitseva Qing-dynastia hajosi, vuonna 1912 syntyi uusi tasavaltainen hallintojärjestelmä ja vuonna 1949 kommunistinen puolue otti vallan. Samaan

*Pekingin läntisellä portilla 1933.
Bridgeman/Suomen Kuvapalvelu.*

aikaan Suomi itsenäistyi, koki repivän sisälissodan ja osallistui toiseen maailmansotaan. Vuosisadan alussa kansallisen identiteetin muotoutuminen ja nationalismin kehittyminen olivat osa sekä suomalaisten että kiinalaisten mentaliteettia.

Artikkelin tarkoituksena on tarkastella suomalaisuutta Kiinassa, ja analyysin kohteena on suomalaisen identiteetin ja nationalismin ilmentyminen Kiinassa. Aihetta käsitellään siirtolaisten ja matkajien omien kokemusten, kuvausten ja mielikuvien avulla 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä ja erityisesti Suomen itsenäistymisen jälkeisenä aikana. Suurimpina suomalaisina ryhminä olivat tuolloin valtion virkamiehet, kauppamieskunta ja lähetystyöntekijät. Tärkeimpinä näkökohtina on millaisena suomalaisuus koettiin ja miten sitä ilmennettiin. Mitä suomalaisia tai suomalaisiksi ymmärrettyjä tapoja esimerkiksi noudatettiin? Kansalliset symbolit, tavat ja seremoniat siirtyivät luontevasti rauta- ja meriteitse, kirjeitse ja telegrammeilla Suomesta katsottuna eksoottiseen maahan toiselle puolelle maailmaa. Kahvi, Sibelius, sauna, pulla ja sisu kuuluivat suomalaiskansalliseen identiteettiin jo viime vuosisadan alussa samoin kuin tänään sata vuotta myöhemmin. Suomalaisuuden vertauskohteena, toisina, olivat kiinalaiset ja vaikutusvaltainen ulkomaalainen siirtokunta, jotka ovat tässä artikkelissa myös tarkastelun kohteina.¹

1. Toiseudesta esimerkiksi Stuart Hall (1997) 'The Spectacle of the 'Other'', teoksessa, Stuart Hall (toim.) *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, London: Sage Publications, 225–279.

”He lähtivät Kiinaan”²

Itsenäisen kansan erilaiset identiteetit olivat Suomessa vasta muotoutumassa 1920- ja 1930-luvulla ja ne jäsenyivät hieman eri lähtökohdista kuin ekspatriaattien suomalaisuus.³ Monet Kiinan suomalaisista olivat asuneet vain muutaman vuoden itsenäisessä maassa ennen muuttamista itään, joten suomalaisuus muokkautui vähitellen asuinmaan olosuhteisiin sopivaksi. Kiinassa identiteetin kehittymistä jäseni jossain määrin vertailu oudompaan kiinalaiseen identiteettiin, joten kulttuurisen ja poliittisen toiseuden määrittelyn kautta oma kansallinen identiteettiä rakennettiin toimimaan eri puolilla Kiinaa. Länsimaalaiseen identiteettiin samaistuminen koettiin helpommaksi ja suomalaisten stereotyyppisesti ymmärtämä länsimaalaisuus määritteli siis sopimussatamissa toimivia eurooppalaisia ja amerikkalaisia.⁴ Länsimaalainen kolonialistinen politiikka erosi suomalaisten tasa-arvoisempiin suhteisiin pyrkivästä toiminnasta, mutta kulttuurisesti länsi koettiin läheisempänä. Haastavinta suomalaisille oli löytää oma paikkansa monikulttuurisissa yhteisöissä, Kiinan ja länsimaisten itseriittoisten sivilisaatioiden keskellä. Paikkaa etsittiin korostamalla tietoisesti omaa identiteettiä ja kansallista nationalismia.

2. Eila Hämelin & Sisko Peltoniemi (1990) *Edelläkävijät – vuosisata vapaakirkollista lähetystyötä*, Hämeenlinna: Päivä Osakeyhtiö, Eila Hämelinin runo *He lähtivät Kiinaan*, 31.

3. Suomalaisten identiteettien kehityksestä esimerkiksi artikkelit Tuija Pulkkinen (1999) ”One Language, One Mind: The Nationalist Tradition in Finnish Political Culture” ja Pirjo Lyytikäinen (1999) ”Birth of the Nation: The Literary Inscription of Finnishness” teoksessa, Tuomas M.S. Lehtonen (toim.) *Europe’s Northern Frontier: Perspective on Finland’s Western Identity*, Jyväskylä: PS-kustannus, 118–137 ja 138–165.

4. Pekka Lund (2004) ”Oman aikansa Kiina-ilmio – suomalaisten lähetysaarnajien kokemuksia länsimaisen ja kiinalaisen kulttuurin ja uskonnon kohtaamisesta 1900-luvun alussa” teoksessa, *Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Vuosikirja 2004*, Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura, 96–116; Joensuun maakunta-arkisto [JMA], Ulkoasiainministeriön Shanghain pääkonsulinviraston arkisto, 1922–1946 [UMS], ko 35, F23:2 Jean Sibeliuksen 70-vuotispäivä, varakonsuli Vile Niskanen Ulkoasiainministeriölle, Shanghai, 19.7.1935; Kansallisarkisto [KA], Suomen Lähetysseuran arkisto [SLA], Hia 6 Lähetysseuran kokous Pk 16.–20.2.1920 liite 3, Sakari Collan Vuosikertomus Tsingshi tammi-helmikuulla 1920.

Nationalismi on tässä ymmärretty diskurssina ja tapana rakentaa ihmisten kokemaa sosiaalista todellisuutta kansallisen historian, retoriikan ja käsitteistön pohjalta. Kansallisen ja oman identiteetin muodostaminen on myös tärkeä osa nationalismikehitystä. Sen lisäksi nationalismi nähdään osana modernisaatiokehitystä, siis prosessia jossa maailman ja maailmankuvan rakentuminen tapahtuu.⁵ Historiakäsitys, itsenäinen kansallisvaltio ja kulttuuriset ominaispiirteet tekivät nationalismista suomalaisen.⁶ Suomalaista nationalismia ulkomailla voidaan ryhmitellä monella tavoin. Esimerkkinä valtionationalismi, joka korostui erityisesti 1900-luvun alkupuolella maan itsenäistyttyä ja piti sisällään ulkopolitiikan perinteiset retoriikan keinot valtionmuodostuksessa. Yhteisö- tai ryhmänationalismi näkyi suomalaisuutena, erilaisuutena muihin ulkomaalaisryhmiin, ja henkilökohtainen nationalismi edusti omaa tulkintaa ja näkökulmaa nationalismista. Erityisesti ’koti, uskonto ja isänmaa’-retoriikka oli 1900-luvulla tunnettu kansallinen kuvaus suomalaisesta maailmanjärjestyksestä.⁷ Yhteisestä suomalaisesta kansakunnasta tuli käsite, jota oli helppo tulkita kansallisten symbolien, historian, myyttien tai esimerkiksi taiteen avulla.

Länsimaalaiset⁸ rakensivat vuosikymmenen aikana vastakkainasettelun ja toiseuden kautta Kiinaan kolonialistisen identiteetin, joka erosi oman kotimaan, esimerkiksi Bri-

5. Anthony D. Smith (2000) ”Theories of nationalism: Alternative models of nation formation”, teoksessa, Michael Leifer (toim.) *Asian Nationalism*, London: Routledge, 1–20; Umut Özkırmlı (2000) *Theories of Nationalism*, Basingstoke: Palgrave, 2–10.

6. Suomalaisilla oli monia nationalismeja ja kielipohjaiset suomen- ja ruotsinkieliset nationalistit määräsivät suuntaa kotimaassa. Kiinassa nationalismi yhdistyi lähinnä suomalaisuus-identiteetin mukaisesti, kieli tai sosiaaliluokka ei niinkään ollut määrittävä tekijä. Suomalaisesta nationalismi käsitteestä esim. Petri Ruuska (2005) ’Nationalismi’, teoksessa, Anna Rastas, Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja – kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*, Tampere: Vastapaino, 190–224.

7. Pulkkinen (1999) 131.

8. Länsimaiset valtiot jotka olivat 1800-luvun kuluessa solmineet Kiinan kanssa nk. epätasa-arvoisia sopimuksia ja hankkineet taloudellisia ja poliittisia erikoisuuksia. Vaikutusvaltaisimpia olivat Britannia, Ranska, Saksa ja Yhdysvallat. Länsimaalaiset ovat siis artikkeleissa ko. valtioiden kansalaisia.

tannian, kansallisesta identiteetistä.⁹ Siirtokunnissa vakinaisesti asuva ulkomaalainen keskiluokka ja työväestö olivat taloudellisesti riippuvaisia Kiinaan luodusta semi-kolonialistisesta järjestelmästä, joten identiteetti oli voimakkaasti lokalisoitunut. Heidän toimeentulonsa, identiteettinsä ja maailmankuvansa perustui ulkomaalaisten erioikeuksiin ylläpidettyihin siirtokuntiin. Britannialaisten ekspatriaattien paikallinen nationalismikehitys esimerkiksi reagoi voimakkaasti erityisesti 1900-luvun alussa kiinalaisen intellektuellien piirissä aktivoituneen radikaalin kansallistunteen kehittymiseen. Yleisesti länsimaalaisen nationalismikehityksen taustalla oli pelko erioikeuksien menettämisestä ja imperialismien vastaisen mielialan leviämisestä.¹⁰

Suomi ei ollut siirtomaavalta, joten imperialistinen mentaliteetti ei suoranaisesti määritellyt suomalaisten nationalismia Kiinassa, mutta kolonialistinen maailmankuva suodattui suomalaisuuteen. Suomalaiset tarkastelivat kiinalaista kulttuuria lähinnä eurosentrisestä näkökulmasta: eurooppalaisia kulttuureja ja eurooppalaisuutta käytettiin malliesimerkkinä, johon kiinalaista kulttuuria verrattiin. Eurooppa-keskeistä ajatusmaailmaa seuraten suomalaiset puolustivat imperialistista ulkomaalaishallintoa ja yhteisenä ongelmana 1920-luvun Kiinassa nähtiin bolshevismi ja sen maailmanlaajuinen leviäminen. Samanaikaisesti Suomessa oikeisto radikalisoitui kommunisminvastaisuuteen Lapuan liikkeen myötä. Kommunismien pelko kannusti suomalaiset liittymään Shanghaissa vuonna 1926 perustettuun kommunismien vastaiseen Perustuslailiseen Puolustusliittoon, mutta todellisuudessa liiton toiminta keskittyi lähinnä puolustamaan länsimaalaisten etuoikeuksia Kiinassa.¹¹ Seuraavana vuonna Kiinan kansallinen vallankumous ja taistelut nationalistien ja sotalordien välillä uhkasivat ulkomaalaisia siirtokuntia. Imperialistinen puolustusjärjestelmä hyväksyttiin epäröimättä siinä vaiheessa kun Britannia laivasto tarjosi turvaa mahdollisten ”rettelöiden sattuessa Shanghaissa”.¹²

Ensimmäisen oopiumisodan jälkeen, vuonna 1842 allekirjoitetun Nanjingin sopi-

muksen mukaisesti länsimaat perustivat sopimussatamiin siirtokuntia, jotka olivat hallinnolliselta nimeltään toimilupa-alueita. Myöhemmin sopimuksiin liittyivät myös Venäjä ja Japani. Siirtokunnissa maat vuokrattiin joko suoraan Kiinan valtiolta, tai paikallisilta kiinalaisilta maanomistajilta. Oopiumisotien (1839–42) ja (1856–60) jälkeen solmitut lisäsopimukset suojasivat ekspatriaattien elämää. Ekstraterritoriaalioikeuksien¹³ mukaisesti Kiinassa asuvat rekisteröidyt ulkomaalaiset olivat omien emämaidensa tuomioistuinten alaisia. Sopimukset varmistivat siirtokuntien laillisen riippumattomuuden Kiinan hallinnosta ja antoivat lähes itsenäisen päätösvallan niitä johtaville ulkomaisille hallinto-organisaatioille. Suosituimmuus-oikeussopimukset takasivat kaikille mukana oleville valtioille yhtäläiset etuoikeudet Kiinassa. Siirtokuntajärjestelmää on perustellusti kutsuttu semi-imperialistiseksi hallinnoksi sillä 1900-luvun alkupuolelta tultaessa Kiinassa oli yli sata sopimussatamajärjestelmään kuuluvaa pienempää ja suurempaa kaupunkia.¹⁴

Imperialistista identiteettiä tukemaan muodostettiin oma historiankirjoitus, joka hahmotteli ulkomaalaisten historiaa Kiinassa ja siirtomaahallinnon kehittymistä erityisesti Shanghaissa.¹⁵ Kronologinen kontekstuali-

9. Robert R. Bickers (1999) *Britain in China: Community, Culture and Colonialism 1900–1949*, Manchester: Manchester University Press, 67–108.

10. Brittiläisen nationalismien kehittymisestä Kiinassa ks. Tiina H. Airaksinen (2005) *Love Your Country on Nanjing Road: the British and the May Fourth Movement in Shanghai*, Renvall Institute Publications 19, 17–24.

11. JMA, UMS, ko 8, Da: 1, Ulkoasiainministeriön kanssa käyty kirjeen- ja sähköiden vaihto, 1926, Gustav Wähämäki Ulkoasiainministeriölle, 23.3.1926.

12. JMA, UMS, ko 96, F40:22 Suomalainen yhdistys Kiinassa 1926–1945, yhdistyksen pöytäkirja 26.1.1927.

13. Extraterritoriaalinen lainsäädäntö mahdollisti kansallisten lakien soveltamisen valtion rajojen ulkopuolella.

14. Tiina H. Airaksinen (2005) 'Länsimainen imperialismi ja kiinalaisen nationalismien kehitys', teoksessa, Raisa Asikainen & Juha Vuori (toim.) *Kiinan yhteiskunta muutoksessa*, Helsinki: Gaudeamus, 172–176.

15. A.M. Kotenev (1927) *Shanghai: Its Municipality and the Chinese*, Shanghai: North-China Daily News & Herald, Limited; F.L. Hawks Pott (1928) *A Short History of Shanghai, being an Account of the Growth and Development of the International Settlement*, Shanghai: Kelly & Walsh Limited.

sointi määritteli Kiinan aseman länsimaalaisten kirjoittamassa historiankirjoituksessa. Siinä kuvattu yhteiskuntakehitys antoi länsimaalaisille kuvitteellisen oikeuden kontrolloida Kiinan nykyisyyttä ja tulevaisuutta ja määrätä 'lääkkeitä' maan ongelmiin.¹⁶ Länsimaalaisten kiinalainen elämä piti sisällään myös siirtokuntamentaliteetin, joka varsinkin Kiinan vakinaisilla ekspatriaateilla oli hyvin imperialistinen. 'Old China Hand'¹⁷ oli siirtokuntayhteisön antama kunnianimitys länsimaalaiselle, jolla oli pitkäaikainen kokemus maasta ja nimen mukaisesti "Kiina hanskassa".

Kyse oli monimuotoisen kiinalaisen yhteiskunnan yksinkertaistamisesta, kulttuurin sopeuttamisesta ja kotiuttamisesta länsimaisen kulttuurin viitekehykseen sopivaksi. Nimitys on myös sikäli mielenkiintoinen, että sitä käytetään englanninkielisenä nimityksenä säännöllisesti edelleen monissa länsimaissa ja muiden muassa Suomessa. Imperialistista käytännön politiikkaa, kaupankäyntiä ja mentaliteettia tukemaan luotiin *pidgin*-englanti, keinotekoinen kieli, jonka avulla kommunikoiitiin kiinalaisten palvelijoiden ja työläisten kanssa. Pidgin muodostui useasta eri kielestä ja oli tarkoituksellisesti hyvin käskymuotoista ja alentavaa. Myös suomalaisille pidgin oli tuttu kieli, tosin vähemmän käytetty.

Siirtokuntaidentiteetin malliksi Kiinassa muotoutui *Shanghailander* -identiteetti jonka etuoikeutetuimpana ryhmänä olivat Shanghaissa asuvat Britannian ekspatriaatit ja heistä erityisesti suurimpien kauppahuoneiden johtajat muodostivat maan ulkomaalaisvähemmistön yläluokan.¹⁸ Nämä länsimaalaisten yritysten johtajat, *taipanit*, muodostivat pienen taloudellisen, poliittisen ja sosiaalisen eliitin, ja heidän toimistaan raportoitiin säännöllisesti paikallisissa lehdisissä. Kiinan ulkomaalainen yhteisö oli hyvin hierarkkinen ja henkilökohtainen asema määräytyi kansalaisuuden, varallisuuden ja sosiaalisen statuksen mukaan. Seurapiireihin pääsy edellytti usein paikallisen eliitin jäsenen hyväksyntää tai kutsua. Samoilla kriteereillä määriteltiin myös jäsenyys eri seuroissa tai 'herrasmiesten klubeissa'. Kuvallisista näistä oli Shanghai-klubi, jonka jä-

senet päättivät keskusteluissaan paljolti ekspatriaattien talous-, kulttuuri- ja poliittisesta elämästä. Houkutus tulla hyväksytyksi siirtokuntien eliittiin oli suuri.

Shanghaista oli muodostunut siirtokuntien malliyhteiskunta ja useat opaskirjat neuvoivat uusia maahan muuttavia ulkomaalaisia ottamaan mallia länsimaalaisten käyttäytymisestä Shanghaissa.¹⁹ Kaupunki oli jaettu hallinnollisesti kolmeen alueeseen, jotka olivat kansainvälinen siirtokunta, ranskalainen siirtokunta ja kiinalaisten kontrolloima alue. Suurin osa kaupungin kansalaisista oli kiinalaisia ja heidän maksamillaan vuokrilla ja veroilla kustannettiin siirtokuntien hyvinvointi ja kehitys. 1920-luvun alkupuolella Shanghaiin kahdesta miljoonasta asukkaasta yli 15 000 oli japanilaisia ja 6000 brittejä. Länsimaalaisista muita suurempia ryhmiä olivat portugalilaiset, ranskalaiset ja amerikkalaiset, joista kutakin kansallisuutta oli kaupungissa yli 1000 henkeä.²⁰ Muut väkiluvultaan pienemmät ulkomaalaisryhmät, suomalaiset mukaan lukien, pyrkivät resurssiansa mukaan ottamaan mallia Britannian semi-imperialistisesta yhteiskunnasta. Brittien tarjoama imperialistinen maailmankuva oli tosin ristiriidassa valtioiden välisiin tasarvoisiin suhteisiin pyrkivän Suomen kanssa. Todellisuudessa ja erityisesti yksityisellä tasolla suomalainen virkamieskunta ei mentaliteetiltään eronnut kolonialismin vahvistamiseen keskittyvistä sopimusvalloista.

Kiinan suomalaiset

Suomalaisilla oli lukuisia syitä muuttaa, matkustaa tai paeta Kiinaan. Uudet työmahdollisuudet, taloudellisesti tai sosiaalisesti parempi elämä, ja esimerkiksi aviomiehen tai sukulaisten seuraaminen houkuttelivat maahanmuuttajia. Seikkailunhalu ja onnen etsintä välittyi monien siirtolaisten kirjeenvaihdossa, toisaalta epäonnistuminen kotimaan liike-elämässä saattoi kannustaa myös yhdensuuntaisen lipun ostamiseen. Muutamissa tapauksissa idästä löytyi poliittinen turvapaikka, ja esimerkiksi Venäjän vallankumouksen jälkeen Siperiasta karkasi Kiinaan suomalaisia sotilaspakolaisia.²¹

Yksi varhaisimmista suomalaisista kiinalaisen toiseuden tarkastelijoista oli kadetti

Israel Reinius, joka päätyi Ruotsin Itä-Intian kauppakompanian mukana Aasiaan ja Etelä-Kiinan Kantonin kauppa-alueelle. Reiniuksen väitöskirjassa kuvaukset keisarivallasta, vaatuksesta, tavoista ja uskonnoista kirjoitettiin jo 1745–48, mutta julkaistiin vasta parin vuosisadan päästä. Muiden länsimaisten kuvausten tapaan myös Reiniuksen selostus perustui hyvätahtoiseen ihmettelyyn kulttuurien erilaisuudesta ja esimerkiksi kiinalaista vieraanvaraisuutta keuhuttiin.²² 1800-luvulle tultaessa suomalaisten matkaajien käynnit olivat vielä yksittäisiä vierailuja, mutta viimeistään 1900-luvun alussa lopulla voidaan puhua jo pienehköstä suomalaisyhteisöstä. Suomalaisten määrä muihin ulkomaalaisryhmiin verrattuna oli vaatimaton, suurimmillaankin 1920- ja -30-luvulla noin 100 henkeä.²³

Siirtokuntien vilkas kaupankäynti, laajeneva hallinto ja lisääntyvät palvelut toivat maahan uusia työpaikkoja, joten kielitaitoisista ulkomaalaisista oli jatkuva pula. Monipuolinen kielitaito oli etu suomalaisille ja kotimaisten kielten suomen ja ruotsin lisäksi englanti ja kiina kuuluivat monien kielivalikoimiin. Kansainvälisessä politiikassa ja liiketoiminnassa kieliä tuli muutama lisää, koska saksan, ranskan ja venäjän kielet olivat säännöllisessä käytössä.²⁴ Vilkas muuttoliike venytti kulttuurienväliset vuorovaikutustaidot äärimmilleen, sillä sopeutumisen vaikutusvaltaiseen siirtokuntayhteisöön ja heidän luomaansa kolonialistiseen politiikkaan aiheutti jatkuvia konflikteja. Positiivisemmat kohtaamiset synnyttivät kansainvälisiä avioliittoja, jotka olivat yleisiä varsinkin merimiesten keskuudessa.

Esimerkiksi merimies Einari Wirénin elämä Aasiassa sisälsi maailmansodan-ajan aikaisen kiihkeän rytmin: lyhyt avioliitto venäläisen naisen kanssa, uhkapelejä, useita työpaikkoja ja piileskelyä velkojalta. Suomalaista kulttuurista sopeutuvaisuutta omalta osaltaan mallikkaasti edustanut Wirén päätyikin työtehtäviin japanilaisten, amerikkalaisten ja kiinalaisten palvelukseen. Eilispäivän velkoja saattoi olla hänelle seuraavan päivän työnantaja. Wirén sulautui monikulttuuriseen yhteisöön laivoissa ja mais-

sa asuessaan Shanghaissa. Kotimaa pysyi mielessä ja hän auttoi aina tarvittaessa pulaan joutuneita suomalaisia kohtalontovereita.²⁵ Hänelle toiseus oli kulttuurisessa kanssakäymisessä uudelleen muotoutuva käsite, jota määritteli lähinnä päivittäinen selviytyminen vieraassa kulttuurissa.

Suomalaisten vuorovaikutustaitoja testattiin myös Kiinan merenkulun tullilaitoksella,²⁶ jolla oli erikoinen osuus ulkomaiden imperialistisessa historiassa. Alunperin tullilaitos oli perustettu Taipingin kapinan aikaan 1850-luvulla keräämään merenkulun tullimaksuja, koska kiinalaiset viranomaiset eivät sotatoimien takia pystyneet keräämään sovittuja maksuja. Toisen oopiumisodan jälkeen 1860-luvulla tullilaitos valjastettiin pal-

16. Kiinaa oli jo vuonna 1905 kutsuttu Kaukoidän sairaaksi mieheksi "The Sick Man of the Far East", *The New York Times*, 16.8.1905, 6; Nicholas Clifford (2001) *"A Truthful Impression of the Country": British and American Travel Writing in China, 1880–1949*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 51.

17. Termillä viitataan yleisesti Kiinassa pitkään valtionvirassa, lähetystyössä tai kaupallisessa tehtävissä toimineeseen henkilöön.

18. Bickers (1999) 67–68, 102–103.

19. Malliyhteiskunnan konstruointi jatkui vuosikymmeniä katso esimerkiksi Charles M. Dyce (1906) *Personal Reminiscences of Thirty Years' Residence in the Model Settlement Shanghai, 1870–1900*, London: Chapman & Hall Ltd.; C.A. Darwent (1920) *Shanghai – a handbook for travellers and residents*, Shanghai: Kelly and Walsh Limited.

20. *North China Herald*, 20.9.1919, 766–767.

21. *Suomen Kuvalehti*, 1.3.1930, 2073.

22. Israel Reinius (1939) *Journal hällen på Resan till Canton i China: med Höglöf. Ostindiska Compts Skiepp Cronprintzen Adolph Friedrich som commenderades af Capitain Herr Matthias estbergen till Gjöteborg man der emottogs af Capitain Herr Petter Dens*, Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.

23. Max Engman (2005) *Suureen Itään: Suomalaiset Venäjällä ja Aasiassa*, Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 415; Richard Feetman (1931) *Report of the Hon. Richard Feetman, to the Shanghai Municipal Council*, Shanghai: North-China Daily News and Herald Ltd, 21.

24. Ulkoasiainministeriön monikielinen kirjeenvaihto, johon kuuluu myös kopiota suomalaisten liikemiesten kirjeistä. Myös lähetystyöntekijöiden kirjeenvaihtoa kirjoitettiin jossain määrin vierailu kieliä.

25. Veijo Wirén (2000) *Shanghai Oho! Seikkailuni seitsemällä merellä*, Helsinki: Tammi, 85–89.

26. Vuoteen 1912 asti Keisarillinen merenkulun tullilaitos. Tarkempaa tietoa tullilaitoksen kehityksestä Donna Brunero (2006) *Britain's Imperial Cornerstone in China: The Chinese Maritime Customs Service, 1854–1949*, London: Routledge.

velemaan länsimaiden, lähinnä Britannian, taloudellisia intressejä. Ainakin kuusi suomalaista miestä päätyi tullilaitoksen palvelukseen jokipoliisiksi, majakanvartijaksi ja vartijaksi.²⁷ Periaatteessa suomalaiset olivat Kiinan valtion palkkaamia työntekijöitä, joita johdettiin imperialistiseen tyyliin, sillä laitoksen johtajat olivat pääasiassa britannilaisia. Aidosti monikulttuuriseen työyhteisöön kuului eurooppalaisten lisäksi esimerkiksi kiinalaisia, intialaisia ja malesialaisia.

Suomalaista valtionationalismia

1900-luvun alkupuolella Suomi oli nuori itsenäistynyt valtio, joka etsi paikkaansa kansainvälisessä valtioiden yhteisössä. Euroopan ulkopuolisena maana Kiinan diplomaattinen asema ei ollut poliittisesti kovin merkityksellinen. Japani nähtiin tärkeänä asemamaana Venäjän seurannan kannalta, joten oma edustusto perustettiin Japaniin ja aluksi vastuualueen oli koko Itä-Aasia. Tullevaisuuden kaupallisten ja valtiollisten suhteiden kehityksen kannalta konsulaatin perustamista alettiin suunnitella myös Kiinaan. Suomen asioita Kiinassa oli jo muutaman vuoden hoitanut professori Gustaf John Ramstedt asemapaikkanaan Tokio sen jälkeen kun diplomaattisten proseduurien jälkeen konsulaatti avattiin Shanghaissa vuonna 1921.²⁸ Kiinassa Suomen virkamiehistö pyrki järjestelmällisesti luomaan omaa poliittista linjaansa ja suvereenisuutta korostettiin erityisesti suhteessa vanhaan isäntään, ”primitiiviseen Venäjään”.²⁹ Käytännön politiikassa konsulaattiedustustojen ja lähetystöjen avaaminen kuului ulkopoliittikan tärkeimpiin tavoitteisiin. 1930-luvun alussa Suomella oli konsuliedustaja Shanghaissa, Hong Kongissa, Guangzhoussa (Kantonissa), Hankoussa, Qingdaossa, Dalianissa, Harbinissa ja Tianjinissa.³⁰

Suomalaiskansallisesti aktiivinen aika koettiin Gustav Wähämäen konsuli- ja pääkonsulikausilla vuosina 1924–32, sillä itsenäisyyspäiviä juhlistettiin säännöllisesti vastaanotoilla, joissa tunnelmaa oli luomassa suomalainen musiikki ja Suomi-filmit.³¹ Oma-aloitteinen varakonsuli Ville Niskanen toimi kaudellaan Shanghaissa suomalaisen kulttuurin ja identiteetin puolestapuhujana.

Hän näki Sibeliuksen ja Kalevalan syntymäpäivien juhlallisuuksien tuovan kaivatua julkisuutta Suomelle.³² Konsulaatin järjestämissä tilaisuuksissa Shanghain kansainvälisen siirtokunnan oma orkesteri soitti Sibeliuksen sävellyksiä kaikille kansallismielisille kuulijoille. Suomalainen nationalistinen musiikki onnistui tehtävässään ja ylitti siirtokunnan sisäiset, ulkoiset ja kulttuuriset rajat herättäen vastakaikua kiinalaisissa nationalisteissa ja kotimaataan kaipaavissa ulkomaalaisissa.³³ Kansallinen historia, kulttuuri ja taide olivat nuoren valtion henkisiä vientituotteita, joilla rakennettiin positiivista imagoa ja Suomen ulkoministeriö toki ymmärsi kansallisen kulttuurin markkina-arvon nationalismitilikkeiden voimistuessa Kiinassa 1900-luvun alkupuolella.

Ulkoasiainministeriön koordinoima propagandatyö markkinoi ja kiillotti aktiivisesti Suomi-imagoa 1920- ja 1930-luvulla.³⁴ Toimisto julkaisi tietoa Suomesta useilla eri kielillä ja kirjallista materiaalia täydennettiin kuvilla, filmeillä ja musiikilla. Kirjalliseen propagandaan kuului kulttuurista kertovaa kirjallisuutta, matkailu mahdollisuuksia mainostavia lehtisiä ja taloudellisesta kehityksestä kertovia julkaisuja ainakin ranskan, ruotsin, englannin, esperanton, saksan ja suomen kielillä.

Ekspatriaattiyhteisössä erityisesti englantinkieliset julkaisut olivat haluttuja. Kiinankielinen materiaali oli harvinaisempaa koska 1900-luvun alussa valtaosa kiinalaisista ei osannut lukea tai kirjoittaa ja suomalaisten tärkeimmät kiinalaiset intressiryhmät, koulutetut ja kauppiat ymmärsivät yleensä myös englantia.³⁵

Valtiolliseen nationalistiseen retoriikkaan kuului suomalaisen kulttuurin, politiikan ja talouden voimallinen markkinointi ja asiakaskuntana oli luontevasti siirtokuntien ulkomainen ja kiinalainen väestö. Siirtokunnan kontaktiverkostolle heijastettiin filmoskoopin³⁶ välityksellä kuvia suomalaisten tärkeimmistä saavutuksista ja annettiin mielikuva pitkiin kansallisiin perinteisiin perustuvasta modernista elämästä Pohjolassa. Kuvien aiheina olivat kansallisesti tärkeät rakennukset ja maisemat (kansallismuseo, Olavinlinna, sauna, lehmisavu), teollisuus

(Aaltosen kenkätehdas, Nokian kumitehdas ja S.O.K.:n tiilitehdas) ja taide (Gallen-Kallelan ja Järnefeltin maalauksia, suomalainen ryijy). Myös kansallisia erikoisuuksia kuten tukkilaisten koskenlaskua ja karhunmetsästyttä esiteltiin ulkomaiselle siirtokunnalle ja kiinalaiselle eliitille. Olympialaisissa maailmanlaajuista kuuluisuutta saavuttaneet juoksijat Paavo Nurmi ja Ville Ritola, keihäänheittäjä Jonni Myyrä ja 5-ottelija Eero Lehtonen saivat kansallisen kunnian edustaa suomalaisia urheilijoita Kiinassa esityksissä kuvakavalkadissa.³⁷

Urheilukilpailuissa menestyminen osoitti kansan fyysistä kyvykkyyttä ja elinvoimaisuutta rauhanomaisissa oloissa. Sen nähtiin olevan kuin ase nuoren kansan olemassaolon puolustamisessa. Maan kansainvälinen maine levisi nopeasti mitalivoittojen avulla ja vahvistuva kansakunta vaatikin olympiamenestystä.³⁸ Urheiluvetoinen nationalismi kulminoitui 1930-luvulla kun Suomeen vuodeksi 1940 suunnitellut olympialaiset kokosivat Kiinan suomalaiset universaalin urheilun tuoman kansallisuusaatteen kannattajiksi.³⁹ Koska Suomi ei ollut osallistunut kilpajuoksuun sopimussatamien avaamiseksi Kiinassa, maa osoitti suurvalta-asemansa urheilun suurmaana. Urheilusta oli tullut osa Suomen epävirallista ulkopoliittikkaa Kiinassa. Samoin kuten Pekingin olympialaiset ovat olleet Kiinalle taloudellisen kehityksen näyteikkuna ja kansallisen täysivaltaisuuden osoitus, ja niissä onnistumisesta on tullut maalle kunnia-asia.

1900-luvun alkupuolella suomalaisten propagoitavaan ryhmään kuului kiinalaisia ja muita ulkomaalaisia virkamiehiä, lehdistöä ja yliopistojen edustajia. Kiinalainen lehdistö reagoi valtion viralliseen propagandaan ihannoiden suomalaista kansallistuntoa ja vertaamalla sitä omaan kansalliseen kehitykseensä juuri 1900-luvun alkupuolella.⁴⁰ Vastavuoroisesti suomalainen konsulaatti seurasi tarkkaan kiinalaista lehdistöä ja raportoi kotimaahan säännöllisesti Suomi-kuvan kehittymisestä.

Kiinan 1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat sisäpoliittisesti levottomia ja sotalordien agitoimat lukuisat vallankaappausyritykset, kansallistuntoisten mielen-

osoitukset ja lakot rytmittivät paljolti myös ulkomaalaisten elämää. Kiinalaisen radikaalin nationalismin herääminen näytti korostavan suomalaisten omaa kansallistunnetta Kiinassa. Suomen kansalliset tunnukset, symbolit ja seremoniat loivat voimakkaan emotionaalisen suhteen kotimaahan, jota muisteltiin kaihoisasti. Oli selvää, että Suomen lippu, Finlandia- tai Maamme-laulu, itsenäisyyspäivän vastaanotto ja kansallisten merkkihenkilöiden syntymäpäivien juhlistaminen voimistivat pienen suomalais-kolonian kansallista itsetuntoa.

27. Chinese Maritime Customs Service Catalogue, *Finnish in the Chinese Maritime Customs Service*, kirjoittajan hallussa.

28. Diplomaattiedustuksen perustamisesta tarkemmin esim. Harry Halén (1998) *Bilikutu Baksbi: The Knowledgeable Teacher G.J. Ramstedt's Career as a Scholar*, Helsinki: Finno-Ugrian Society, 236–240; G.J. Ramstedt (1998, 6. painos) *Seitsemän Retkeä Itään Läbetteläänä Nipponissa*, Helsinki: WSOY, 262–270 ja Mikko Uola (1995) *Suomi ja keskuksen valtakunta: Suomen suhteet Kiinan tasavaltaan 1919–1949*, Kangasala, 51–69.

29. JMA, UMS, ko 35, F23:2 Jean Sibeliuksen 70-vuotispäivä, varakonsuli Ville Niskanen Ulkoasiainministeriölle, Shanghai, 19.7.1935.

30. JMA, UMS, ko 9, DF:5 Muu kirjeenvaihto.

31. JMA, UMS, ko 8, De:1 Kirjeenvaihto Kiinan Ulkoministeriön ja muiden viranomaisten kanssa 1925, 1926 Gustav Wähämäki Commissioner for Foreign Affairs Hsü Yuan:lle, 27.11.1925; Wähämäki Ulkoasiainministeriölle, 22.1.1926.

32. JMA, UMS, ko 35, F23:2 Jean Sibeliuksen 70-vuotispäivä, varakonsuli Ville Niskanen Ulkoasiainministeriölle, Shanghai, 19.7.1935.

33. Robert Bickers (2000) *“The Greatest Cultural Asset East of Suez”: History and Politics of the Shanghai Municipal Orchestra and Public Band, 1881–1946*, Taipei: Institute of Modern History, Academia Sinica, 858–862; JMA, UMS, ko 35, F23:2 Jean Sibeliuksen 70-vuotispäivä, Niskanen Maestro Mario Puci:lle, Shanghai Municipal Orchestra, 8.11.1935.

34. Propagandayksikkönä toimi Helsingissä Sanomalehtiäsiain toimisto.

35. Merkittävänä poikkeuksena oli vuonna 1938 kiinaksi julkaistu *Nykypäivän Suomi* -julkaisu.

36. Venäläinen diaprojektori.

37. JMA, UMS, ko 8, Da:1 Ulkoasiainministeriön kanssa käyty kirjeen ja sähköiden vaihto, 1926, Filmskooppari I–IV.

38. Jouko Kokkonen (2003) *Kansakunnat kultajähdissä: urheilu ja nationalismi*, Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, no 22, 4–25. Urheilun ja suomalaisen kansallisen identiteetin suhteesta tarkemmin Mervi Tervo (2002) ‘Sports, ‘race’ and the Finnish national identity in *Helsingin Sanomat* in the early twentieth century’, *Nations and Nationalism* 8 (3), 335–356.

39. JMA, UMS, ko 62, F24 Vuoden 1940 Olympialaiset.

40. *The Eastern Times*, 9.1.1926.

Suomen propagandatoimet saavuttivat markkinointihuipentuman vuonna 1936 kun amerikkalais-kiinalaisessa omistuksessa oleva sanomalehti *The China Press* julkaisi kaksi Suomea käsittelevää liitettä itsenäisyyspäivänä 6. joulukuuta. Lehti julkaisi 500 kpl:n painoksen kaksisivuisesta suomenkielisestä liitteestä, joka oli suunnattu suomalaiselle liikeyhteisölle, virkamiehille ja Kiinasta muuten kiinnostuneille. Suurin osa lehdistä päättyi levitykseen kotimaahan. Englanninkielinen 6-sivuinen julkaisu antoi mielikuvan edistyksellisestä tasavallasta, jonka moderni teollisuuden kehitys on nopeaa ja vienti Kiinaan kasvussa. Suomen historian vaiheet kuvattiin pitkänä kehityksenä kohti demokratiaa. Uusi ”aikuisaika” alkoi artikkelin mukaan maailmansodasta, jolloin maa pelastettiin venäläistymiseltä ja täydelliseltä kolonisaatiolta. Lehden valokuvissa hahmotellaan maan kansallista identiteettiä politiikan, talouden, historian ja urheilun kautta. Maan ulkopolitiikan kerrottiin perustuvan rauhanomaiselle ja ystävällismieliselle yhteistyölle, ja linjan mukaisesta johtajuudesta esimerkkeinä olivat maan pääministeri, presidentti ja ulkoministeri. Toisaalla lehdessä olevat kuvat Ståhlbergista, Mannerheimista ja Relanderista loivat historiallisen taustan ja jatkumon vahvalle johtajuudelle. Lehdessä esiteltujen tilastojen valossa Suomen viennin ylijäämä antoi mielikuvan taloudellisesti hyvinvoivasta valtiosta ja esimerkkinä teknisestä tuotekehityksestä näytettiin kuva jäänsärkijästä. Houkuttelevana matkakohteena Suomea markkinoitiin ”6000 järven maana” ja muita turistikoukuttimia olivat perinteiset kansallismaisemat kuten Suomenlinna, Turku linnoinen ja Lappi.⁴¹

Suomalaisuuden rakentumisella oli Kiinassa oma epävirallinen ja kontrolloimaton puolensa. Suomen virkamiehet olivat jo vuosien ajan puolustelleet ja tarvittaessa peitelleet kansalaistensa toimia Kiinassa. Valtiollisen valvonnan ulkopuolella olevaa ja ei-toivottua julkisuutta toivat suomalaiset merimiehet, jotka juopuneina ja katutappelen jälkeen lähetettiin kansainvälisen siirtokunnan putkaan. Tai suomalainen mies, joka yritti salakuljettaa Kiinassa aseita ja

patruunoita. Nolo tapaus oli myös konsulaatin autokuskin juopottelu, joka johti riehumiseen ja ammuskeluun edustustossa. Tapahtumat johtivat suomalaisen erottamiseen Shanghain kansainvälisen siirtokunnan puolisolitaallisista puolustusjoukoista.⁴²

Made in Finland Kiinassa

Muiden ulkomaiden tavoin suomalaisten kunnianhimoisena tavoitteena oli avata Kiinan markkinat suomalaisille tehdasvalmistetuille tuotteille. Ensimmäinen suomalainen Kiinan liiketoiminta- ja markkinakartoitus Kaukoidän⁴³ markkinoista tehtiin Kalle K. Auermaan toimesta jo vuonna 1922. Auermaa kiersi Kiinaa lähes neljä vuotta tuontija vientiliike Otto Lumme & Ki:n edustajana arvioiden suomalaisten mahdollisuuksia tehdä kauppaa Kiinassa.⁴⁴ Kirjan tarjoama mielikuva miljoonista kiinalaisista asiakkaista ei juuri poikkea 2000-luvun yritysten markkinointilauseista, joilla pyritään avaamaan Kiinan markkinoita. Yleisen näemyksen mukaan markkinat olivat jo 1900-luvun alussa kaikille avoinna ja ”400 miljoona asiakasta” odotti länsimaisia hyödykkeitä.⁴⁵

Paljon julkisuutta saanut ystävyys- ja yhdenvertaisuussopimus oli ensimmäinen virallinen sopimusasiakirja Suomen ja Kiinan välillä ja se vahvisti myös maiden kauppasuhteita. Se allekirjoitettiin lokakuussa 1926, ja voimaan sopimus astui seuraavan vuoden syksyllä. Allekirjoittaneille osapuolille oli erityisesti tärkeää, että kyseessä oli ystävyys- ja yhdenvertaisuussopimus kahden tasa-arvoisen maan välillä. Vastavuoroisuuden periaatteen mukaisesti kiinalaiset lähettivät Suomeen kauppa-delegaation, jonka tarkoituksena oli lisätä kaupankäyntiä maiden välillä.⁴⁶

Valtioiden välisissä kauppasopimusneuvotteluissa tuotiin toisaalta positiivisena aspektina esille Suomen ja Kiinan tasa-arvoinen ystävyys- ja yhdenvertaisuussopimus. Liiketoimintatavoilla haluttiin erityisesti erottua länsimaiden ekstraterritoriaalioikeuksien suojaamasta epätasa-arvoisesta kaupasta. Kaupallisessa toiminnassa suomalaiset liikemiehet ja valtion virkamiehet tekivät tiivistä yhteistyötä keskenään. Konsuli Wähämäki kuului suomalaisen tavaravä-

litys- ja laivanvarustusyhtiön John Nurminen Oy:n johtokuntaan, ja oli Suomessa toiminut yrityksen johdossa.⁴⁷ 1800-luvulla oli tyypillistä että länsimaisten valtioiden virkamies ja kauppahuoneiden edustaja olivat usein yksi ja sama henkilö. Vasta 1900-luvulle tultaessa hallintovalta ja liiketoiminta eriytyivät, mutta esimerkiksi Shanghain kansainvälisen siirtokunnan hallintoneuvoston (Shanghai Municipal Council) jäsenet olivat säännönmukaisesti länsimaisten yritysten johtajia.

Perisuomalaisina koettuina vientiartikkelina paperin, selluloosan ja vanerin nähtiin sopivan erityisesti Kiinaan, joten toiminimi Sören Berner & Co:n edustaja K. Tegengren lähetettiin ulkoministeriön rahoituksella raportoimaan paperituotteiden vientimahdollisuuksista. Kiinan oma paperituotanto oli jo aiemmin arvioitu huonoksi. Samalla tarkkailtiin myös Kiinan poliittista ja taloudellista vakautta, sillä 1920-luvulla valtiollisten olojen selkiintyminen oli kaupankäynnin ja pitempiaikaisten investointien ehdoton edellytys. Enso-Gutzeitin tavoin monet yritykset huomasivat ongelmalliseksi kaupankäynnin aloittamisen ja pätevien vientiedustajien palkkaamisen.⁴⁸ Kiina-viennin lisääminen oli piinallisen hidasta ja vaikeaa niin suomalaisten liikemiesten raporttien kuin tilastojenkin valossa. Vuoden 1926 sopimuksen jälkeen liiketoiminta moninkertautui ja myös kiinalaisia tuotteita kuten teetä ja soijaa alettiin tuoda suurempina määrinä Suomeen.⁴⁹ Viennin promovointia varten osallistuminen maailmannäyttelyihin oli tärkeää. Shanghaissa vuonna 2010 pidettävälle maailmannäyttelylle on esikuva jo vuodelta 1936, jolloin Suomen konsulaatti sai näyttelyn järjestäjiltä lahjoituksena pienen kojun, jossa kaupallista toimintaa esiteltiin ensimmäistä kertaa julkisesti Kiinassa.⁵⁰

Kauppakamarin tai kaupallisen yhdistyksen perustaminen oli osa taloudellista strategiaa, jonka mukaisesti ulkomaiset liikemiehet ja kauppahuoneet saivat oman paikallisen järjestön ajamaan taloudellisia ja poliittisia intressejään Kiinassa ja koko Aasiassa. Suuremmilla sopimusvaltioilla kuten Britannialla, Yhdysvalloilla ja Ranskalla oli vilkkaasti toimivat kauppakamarit, joi-

den edustustoiminta sai pienen suomalaisen kauppiasyhteisön kadehtimaan vastaavalaista etujärjestöä. Maiden kaupalliset ryhmät toimivat tehokkaasti puolustaen kaupallisia etuoikeuksia ja yhteydet paikalliseen ulkomaiseen hallintokoneistoon olivat suorat.

Painostusryhmäksi perustettiin keväällä 1926 Suomalainen Yhdistys Kiinassa (SYK) – Finska Förening i Kina – The Finnish Association in China. Perustamiskirjan ensimmäisessä pykälässä todettiin että ”... yhdistys on perustettu valvomaan ja edistämään Suomen intressejä Kiinassa, toimimaan suomalaisen kansallisuuden koossapitämiseksi Kiinassa, ja ylläpitämään yhteyttä Kiinassa asuvien suomalaisen ja kotimaan välillä...”. Jäsenyys oli avoinna jokaiselle ”puhdasmaineiselle suomalaiselle”. Ensimmäisenä toimintavuotenaan SYK listasi 26 henkilöjäsentä, joista valta-osa edusti Shanghain suomalaisväestön pientä eliittiä. Nimensä mukaisesti yhdistyksen intresseihin kuului suomalaisten etujen edistäminen, niin taloudel-

41. *The China Press*, Finland Independence Day Supplement ja China Press'in suomalainen liite, 6.12.1936. *The China Press* julkaistiin ajan tavan mukaisesti A2-kokoisena.

42. JMA, UMS, Db:1 Konsuli Synnerbergin kirjeenvaihtoa, v. 1922–1924, Georg Synnerberg Ulkoasiainministeriölle, 23.8.1923 ja 15.3.1924; *North China Herald*, 18.8.1921, 301.

43. 'Kaukoita' engl. 'Far East' on edelleen laajalti käytössä oleva termi, jolla on kolonialistinen kaiku: kaukana mistä? Länneestä, joka on lähellä?

44. Kalle K., Auermaa (1923) *Itä-Aasian markkina-maat ja meidän mahdollisuutemme siellä*, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo: WSOY, *passim*.

45. Carl Crow (1937) *Four Hundred Million Customers*, New Your, Harper & Brothers.

46. JMA, UMS, ko 8, De:1 Kirjeenvaihto Kiinan Ulkoministeriön ja muiden viranomaisten kanssa 1926.

47. *Uljaksen vanavedessä: John Nurminen kauppahuoneen ja varustamon historiaa 1886–1967, miehiä, laivoja, elämää JN-lipun alla* (2006) toimituskunta Ilkka Karttunen, Matti Pietikäinen ja Marja-Liisa Suopanki, John Nurminen Säätiö, Helsinki, 85; *Kauppalehti*, 1.3.1924, no 52, 1.

48. Enso-Gutzeit Oy, Pankakosken tehtaat, Matkakerhotukset 1925–1935, USA, Kiina, Marokko, Eurooppa, *Redogörelse över en studiesresa till Kina, 22/1–18/6 1929*; JMA, UMS, ko 62, F428:37 Taloudellinen järjestäytyminen, Enso-Gutzeit Oy Niskaselle, 10.4.1934; *Kauppalehti* 1.3.1924, no 52.

49. *Foreign Trade of China 1925, 1930–31*, Chinese Maritime Customs.

50. JMA, UMS, ko 62, F34:2 Näyttelyt ja messut, International Exhibition & Fair in Shanghai, 1936.

lisesti kuin sosiaalisestikin. Paikallispolitiikassa yhdistys seurasi vaikutusvaltaisten sopimusvaltioiden retoriikkaa ja propagoi parempien kaupallisten oikeuksien puolesta. Hyväntekeväisyys kuului kauppakamarien yleishyödylliseen toimintaan ja SYK:n periaatteisiin kuului ”hädässä olevien suomalaisten auttaminen”, joihin lukeutuivat vuosien varrella muu muassa useat merimiehet, lähetysaarnajat ja matkaajat.⁵¹

Finlandia Shop ja *Finland Trade Agencies* vientiyrietykset perustettiin 1920-luvun puolivälissä edistämään Suomen kauppaa Kiinassa. Entinen lähetysaarnaja Hannes Keijola toimi Suomi-kaupan promoottorina, mutta yritys ei koskaan vakiinnuttanut asemaansa kaupan koordinoijana. Keijolan agentuuri keskittyi lähinnä Suomen ulkomaankaupan epäsäännölliseen markkinointiin ja raportointiin paikallisissa lehdistä. Georg Synnerberg oli 1920-luvun alussa hoitanut Suomen valtiollisia asioita Kiinassa ja perusti sen jälkeen suomalaisen vientifirman. Synnerberg oli kertomusten mukaan yritysmaailmassa hyvin Keijolan tyylinen, sinnikäs, mutta epämääräinen toimisaan.⁵²

Suomalaisten markkina-analyysit eivät sisällöllisesti juuri eronneet imperialistista kauppapolitiikkaa harjoittavien sopimusvaltioiden kommentaista: omia tuotteita ylistettiin ja kiinalaisia arvosteltiin. Kaupalliseen retoriikkaan kuului ei-suomalaisten ja ei-länsimaalaisten liiketoimintatapojen kritisointi. Perisuomalaisiksi liikemiespiirteiksi todettiin rehellisyys, ahkeruus ja korkea työmoraali. Vaikka suomalaiset vientituotteet kuvattiin hinnaltaan hieman muita arvokkaimmiksi, niiden todettiin olevan kestäviä ja moderneja laadultaan. Kiinalaiset liikemiestavat nähtiin juuri vastakkaisiksi ja kauppakumppaneita kuvattiinkin epärehellisiksi, ahneiksi, kieroiksi ja laiskoiksi. Paikalliset tuotteet taas olivat suomalaisten mielestä heikkolaatuisia, vanhanaikaisia ja usein jopa väärennöksiä.⁵³

Kristillinen suomalaisuus

Evankeliumin vapaan julistuksen olivat mahdollistaneet lukuisat niin kutsutut epätasa-arvoiset sopimukset, joiden mukaan

Kiinan hallinto joutui tarvittaessa suojelemaan maassa lähetystyötä tekeviä ulkomaalaisia kristittyjä. 1900-luvulle tultaessa englantilaiset ja amerikkalaiset lähetysjärjestöt olivat jo jakaneet Kiinan suurelta osin toimintapiireihinsä. Malli intressialueiden muodostamiseksi löytyi sopimuskaupunkien länsimaisesta imperialistisesta hallintoaluejaosta. Suomalaiset halusivat aloittaa lähetystyön paikkakunnilla missä muita lähetysjärjestöjä ei vielä ollut. Hunanin maakunnan pohjois- ja luoteisosiin perustettujen neljän pääaseman ympärille muotoutui suomalaisten oma työkenttä, sillä alue oli ollut 1900-luvulle asti ulkomaalaisten ulotumattomissa.⁵⁴ Vientiyrietysten ja suurempien kauppahuoneiden edustajien lisäksi lähetysaarnajat kiersivät valtakuntaa ahkerasti.

Siirtomaapolitiikan ulkopuolelta tulleina suomalaisten mentaliteetti ei tukenut imperialistista maailmankuvaa, mutta lähetysseuran työntekijät olivat saaneet toimintaoikeutensa länsimaiden valtiopolitiikan seurauksena. Epäilemättä lähetystyöntekijät halusivat tietoisesti unohtaa työnsä poliittisen historiaustaan. Oli toisaalta selvää, että varsinkin uusien toiminta-alueiden hankinnassa ulkomaisten lähetysseurojen agendat määrittivät toimintastrategiat, eivätkä suinkaan kiinalaisten toiveet.⁵⁵

Suomalainen lähetystyö piti sisällään perinteisen evankelioimis- ja seurakuntatyön eli ”kiinalaisten pakanoiden käännytystyö” oli pääasiallinen tavoite. Modernimman lähetystyön tukijoille koulutus, sairaanhoitotyö ja diakonia olivat olennainen osa työkenttää. Kristillistämisprosessiin kuuluivat ideaalit kristillisestä perheestä ja yhteisöstä, jonka perusmallin lähetystyöntekijä tai pariskunta lapsineen tarjosi. Yleensä ottaen länsimaiset kristityt eivät yrittäneet sulauttaa paikallisia tapoja uskontonsa sisään, vaan halusivat siirtää oman kirkkonsa sellaisenaan arvoineen, normeineen ja tapoineen Kiinaan. Länsimainen ydinperheen malli oli kristillinen ideaali, jonka mukaisesti suomalaiset odottivat myös kiinalaisten kristittyjen elävän. Elävinä esikuvina toimivat tietysti Kiinassa asuvat lähetit itse.

Lähetyksen suomalaiskansallinen tehtävä

oli olennainen osa lähettien retoriikkaa, jonka mukaan suomalaisen pienen kansan ainoa mahdollisuus kestää ulkoa tulevat paineet ja säilyttää itsenäisyytensä oli sen oma sivistys. Kansallisiin ideaaleihin kuului kiinalaisten kasvatusta ja heidän sivistyksensä kehittäminen kristillisen hengen mukaisesti. Suomalainen tapakulttuuri kuului kulttuuriseen länsimaiseen kolonialismiin ja muodosti perustan lähetystyöntekijöiden kansalliselle identiteetille Kiinassa. Suomalaisen työntekijöiden sopeutumishalukkuutta osoitti kuitenkin se, että he pukeutuivat joskus kiinalaisiin vaatteisiin ja söivät tai ainakin maistelivat paikallisia ruokia.⁵⁶

Kansallista nationalismia edustivat parhaimmillaan länsimaiskristilliset juhlat kuten joulu ja juhannus. Kynttilät ja joulumänty (kuusen puutteessa) toivat tunnelmaa joulun aikaan ja herättivät varmasti aluksi ihmetystä kiinalaisten keskuudessa. Ruisleipä, piparkakut ja pulla toivat mukanaan makuistoja kotimaasta ja toivat elämään arkipäiväistä nationalismia.⁵⁷ Kansallista perinnettä ja hygieniakasvatusta parhaimmillaan edustanut sauna rakennettiin lähetysaseman yhteyteen, ja vasta sisämaahan levinneet sodat ja polttopuiden jatkuva pula keskeytivät väliaikaisesti saunomistradition.⁵⁸

Kiinan yhteiskunnallinen epävakaus ja toisaalta kiinalaisten kristittyjen ulkomaalaisia kritisoiva propaganda kirvoittivat kommentteja suomalaisilta lähetystyöntekijöiltä lännen ja idän kansojen rotueroavaisuudesta, jotka kirjoittajien mukaan ulottuivat kiinalaisten sielunrakenteeseen asti. Kiinalaisten kansallisehkeiksi kuvattiin häpäisyys, huolimattomuus, rahanhimo ja epärehellisyys. Suomalaiset lähetit kokivat perinteisiksi kansallisiksi piirteikseen huolellisuuden, aktiivisuuden, rehellisyyden ja suoruden eli juuri ne ominaisuudet joiden puutteesta kiinalaisia kritisoitiin.⁵⁹

Suomalaisten naisten kansallista identiteettiä Kiinassa kuvastivat parhaiten lähetystyöntekijöiden kuvaukset, koska heidän joukostaan löytyi suurin määrä suomalaisia naisia. Vuosien 1870–1945 aikana ainakin 60 naislähettiä matkasi Kiinaan joko miehensä mukana tai yksinään.⁶⁰ Valtion virkamiesten tai kaupallisen yhteisön mukana

tulevat naiset seurasivat yleensä aviomieheään. Suomalaisten naisten toiminnasta ja varsinkin käsitys- ja kokemusmaailmasta on olemassa harmillisen vähän aineistoa. Tosin Shanghain siirtokuntahallinto ja muutamat ulkomaalaiset yritykset palkkasivat suomalaisia naisia konttoristeiksi.⁶¹

Naisten ja miesten tehtävät yhteiskunnassa ja perheessä oli määritelty Raamatussa, kun taas kansalliset ihanteet ja poliittiset oikeudet kuuluivat valtiolle. Oliko siis olemassa sukupuolitettua kansallista nationalismia? Tällä tarkoitan suomalaisten lähetysnaisten kirjoituksissa esiin tulevia suomalaiskansallisesti perusteltuja kommentteja esimerkiksi naisten omista oikeuksista. Lähtökohta oli kannustava, sillä lähetystyössä lähettinaiset olivat täysvaltaisia, Kiinan lähettien kokouksissa heillä oli osallistumis- ja äänioikeus, toisin kuten kollegoilla Afrikassa.⁶² Kotimaahan poliittinen yleinen ja yhtäläinen äänestysoikeus oli tullut jo vuonna 1906, mutta vaikka poliittiset oikeudet eivät olleet suomalaisten naislähettien avoimena

51. JMA, UMS, ko 96, F40:22 Suomalainen Yhdistys Kiinassa 1926–1945, yhdistyksen pöytäkirjat ja vuosikirjat 1926–1930.

52. Halén, 237; Uola, 143–145.

53. Auermaa, 72–75; Tegengren, *Redogörelse över en studiesresa till Kina, 22/1–18/6 1929*; *Shanghai Mercury*, 24.4.1926.

54. Pekka Lund (2006) *Kuilun reunalla: Suomen Lähetysseura Kiinassa 1926–1929*, Helsinki: Suomen Lähetysseura, 56–59.

55. Eri lähetysseurojen toimintastrategioista esimerkiksi Dan Cui (1988) *The Cultural Contribution of British Protestant Missionaries and British-American Cooperation to China's National Development during the 1920's*, Lanham, Maryland: University Press of America; Jessie Gregory Lutz (1988) *Chinese Politics and Christian Missions: The Anti-Christian Movements of 1922*, Notre Dame, Indiana: Cross Cultural Publications.

56. KA, SLA, Hp 35 Aineita Inkeri Haahti [ei päiväystä]; Hia 2, Kiinan lähettien kokousten pöytäkirjat, 31.3–1914 § 3.

57. KA, SLA, Hp 13, Inkeri Koskikallio Signe Kantelelle, 21.12.1922; Hilda Flinck I. Koskikalliolle, 23.4.1925.

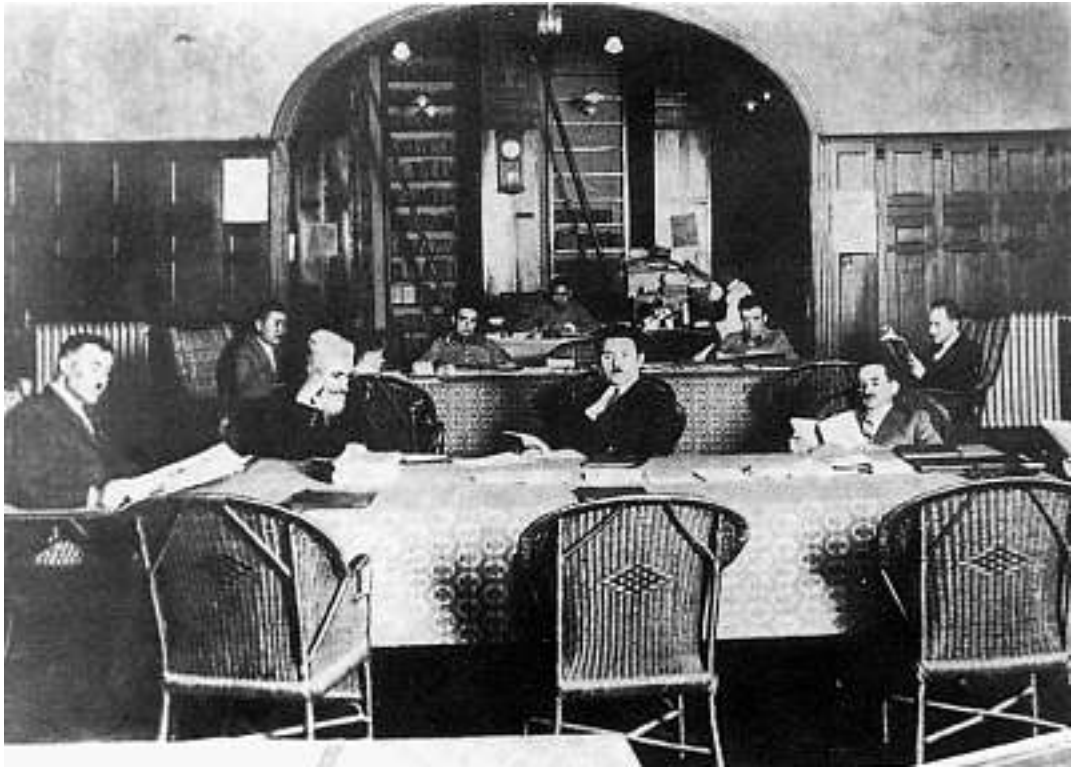
58. KA, SLA, Hp 5, Päivö Parviainen Arvid Flinckille, [ei päiväystä, n. marraskuu 1949]; Lund (2006), 105.

59. KA, SLA, Hp 6, käsikirjoituksia [ei päiväystä]; KA, SLA, Hp 13, kiertokirje 14, 23.1.1951.

60. Kirsi Kena (2000) *Eevat apostolien askelissa: naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä 1870–1945*, Helsinki: Suomen Lähetysseura, 381–384.

61. *Suomen Kuvalehti*, 1.3.1930, 2072.

62. Kena, 343.

Ulkomaalaisia toimistonsa aulassa Shanghaissa 1930-luvulla. Kuva: Old Fashions of China

tavoitteena, tasa-arvoistuminen nähtiin laajempina yhteiskunnallisena perustana.

Muutostarpeen pääasialliseksi kohteeksi tuli kiinalaisten naisten alistettu yhteiskunnallinen asema, joista esimerkkeinä olivat lapsiavioliitot, sidotut jalat ja prostituutio. Aseman kohottamiseen pyrittiin siirtämällä oman kulttuurin arvomaailmaa ja hyväksi todettuja käytäntöjä Kiinaan, joten koulutuksen ja kristillisen kasvatuksen nähtiin tarjoavan tasa-arvoistumisen mahdollisuuksia maaseudun naisille. Varsinkin maaseudulla työsarkaa riitti, sillä erityisesti naisten luku- ja kirjoitustaito oli harvinaista. Naisyöstä muodostuikin tärkeä osa sosiaalista lähetystä ja kasvatuksellisia oppeja käytettiin pyhäkouluissa, kouluissa ja seminaareissa, sillä työn jatkumiselle oli tärkeää kouluttaa kiinalaisia naisevankelistoja.⁶³

Kiinalaisten suomalaisuus

Suomalaiset erottuivat ulkonäöltään esimerkiksi Kiinassa asuvista aasialaisista, mutta

eivät välttämättä omaksi kansalliseksi ryhmäkseen. Silloin kun suomalaisuus tarkentui omaksi kansakseen erottuen länsimaalaisten tai pohjoismaalaisten joukosta kiinalaisten mielipiteet suomalaisista olivat pääasiassa positiivisia.⁶⁴ Tässä kannattaa muistaa, että suomalaisuuteen tutustuminen jäi lähinnä kiinalaisen intelligentsian tai liikemiesten eli kaupunkien eliitin ja keskiluokan kiinnostuksen varaan. Vuoden 1936 *China Press*:n kompakti ”Suomi kuudessa sivussa” -juhlajulkaisukin oli tarkoitettu ulkomaalaisten lisäksi vain juuri tälle pienemmälle lukutaitoiselle ryhmälle, jolla oli taloudellista ja poliittista vaikutusvaltaa. Maaseudulla suomalaisiin tutustuneet kiinalaiset olivat pääasiassa kirjoitustaidottomia, ja heidän kertomuksiaan suomalaisista ei ole juurikaan löytynyt lähetysjärjestöjen materiaaleista. Lähetystyöntekijät reflektoivat kyllä paikallisten reaktioita suomalaisiin elämäntapoihin kuten ruokakulttuuriin tai kristillisiin elintapoihin.

Vuonna 1926 solmittu ystävys- ja yhdenvertaisuussopimus vilkastutti taloudellista yhteistyötä maiden välillä, mutta ehkä sitäkin tärkeämpää oli valtiollisten suhteiden luominen ei-imperialistiselle pohjalle. Sopimukseen nojaten kiinalaiset näkivät Suomen ystävällismieleisenä valtiona, jonka kanssa oli kansallisesti soveliaampaa ja suositeltavampaa tehdä kauppaa. Uuden tasavallan kansalaisten aktiivinen toiminta Kiinassa nähtiin hyvänä esimerkkinä myös kiinalaisen nationalismin kehittymiselle. Suomessa käyneistä kiinalaisista löytyi pieni kannattajajoukko, joka sävytti pohjoisen maan kiinnostustaan omalla kansallistunteellaan.⁶⁵

Suomen voittoisa olympiajoukkue vieraili Kiinassa vuonna 1932. Urheiluvetoinen kansallistunne vetosi paikallisiin ja kiinalaiset tukivat ainakin yksityisellä tasolla olympialaisten järjestämistä Helsingissä. Vuoden 1940 alkuperäinen kisaisäntäkaupunki Tokio oli menettänyt kisat Helsingille, koska Japani oli muutamaa vuotta aiemmin hyökännyt Kiinaan. Tätä taustaa vasten Suomen urheilunationalismi sai varauksettoman hyväksynnän kiinalaisten nationalistien ja intelligentsian piirissä. Militaristisen Japanin sijaan pienen ja ystävällismielisen valtion olympianationalismia oli kansallisesti hyväksyttävämpää tukea.⁶⁶

Suomalaisuus Kiinassa

Suomalaisen kansallisen identiteetin rakentamista Kiinassa työstettiin toiseuden kautta, joskus taas vastakkainasettelulla ja yleisesti identifioimalla suomalaisuus kansalliseen moderniin kehitykseen länsimaissa. Poliittisen identiteetin lisäksi myös sivistyksellistä kotia ja rodullista yhteenkuuluvuutta haettiin lännestä ja Euroopasta. Kiinaan 1800-luvulla luotu imperialistinen sopimussatamajärjestelmä ja länsimaiset erivapaudet loivat poliittiset puitteet, joiden suojissa suomalaiset pystyivät toteuttamaan omasta näkökulmastaan ei-imperialistista, yhdenvertaisuuteen pyrkivää suomalaista diplomaattia. Suomalaisten läsnäolo perustui länsimaiden poliittis-taloudellisiin etuoikeuksiin, heidän luomaansa hallintojärjestelmään ja kulttuuriseen hegemoniaan, jonka ylläpi-

täjiä ja puolustajia esimerkiksi lähetystyöntekijät olivat.

Rotuun perustuva kritisointi oli länsimaa-laisten tyypillinen tapa rakentaa kolonialistista maailmankuvaa Kiinassa. Suomalaisten imperialistinen retoriikka ja toiseuden rakentuminen perustui jossain määrin kiinalaisten tai yleensä aasialaisten käyttäytymistä tai liikemiestapojen analysointiin. Sitäkin tärkeämmäksi suomalaisten toiseuden määrittelyssä nousi omien kansallisten piirteiden korostaminen. Suomen valtiollinen itsenäisyys oli vielä tuore ja ulkomaalaiset olivat useaan otteeseen kyseenalaistaneet suomalaisen identiteetin vertaamalla sitä venäläiseen, joten rodullisia huomautuksia muista kansallisuuksista haluttiin virallisesti välttää. Yksityisissä kirjeissä sen sijaan kiinalaisia piirteitä kommentoitiin.

Kansallisuuksien hierarkiassa suomalaiset olettivat olevansa kiinalaisia korkeammalla, koska he edustivat Kiinassa itseään parempana pitävää länsimaista kulttuuripiiriä. Kansainväliseen yhteisöön kuuluminen Kiinassa piti sisällään oman kansallisen identiteetin määrittelyn lisäksi myös ymmärryksen muiden identiteettien rakentumisesta. Vaikka suomalaisten piirissä suoranaista roduteltua haluttiin välttää, se oli selkeä hierarkian määrittelyn väline. Hierarkkinen järjestys oli kiinalaiseen yhteiskuntaan hyvin sopiva ajatusmalli, sillä perinteisen konfutselaisen filosofian mukaan jokaisella on yhteiskuntajärjestelmässä ja sosiaalisessa hierarkiassa oma paikkansa.

Suomalaissiirtokunta oli Kiinassa pieni ja kirjeenvaihdon perusteella sisäisestikin väliin riitaisa, joten yhtenäinen identiteetti muodostui hitaasti. Vuosikymmenten kuluessa ryhmien sisään ja välille rakentui iden-

63. Naistyön kehittymisestä Kiinassa katso SLS:n arkiston naislähettien raportit ja kirjeet.

64. Kiinalaiset lehdet julkaisivat 1900-luvun alussa lukuisia artikkeleita Suomesta ja suomalaisista esimerkiksi *The Eastern Times*, *Shang Pao* ja *Shun Pao*.

65. JMA, UMS, ko 36, F34e: Suomen tunnetuksi tekeminen ulkomailla, yksityiset henkilöt, Niskanen Ulkoasiainministeriölle 12.4.1938; *Shun Pao*, 1.7.1926.

66. JMA, UMS, ko 62, F24 Vuoden 1940 Olympialaiset ja Niskanen Mr Georg Chow:lle, 29.9.1932; F34b:10 Propagandakirjallisuuden jakelu, *Finland's Candidates for Los Angeles*.

titeettejä, jotka toivat kiinnostavina välähdyksinä esille kuviteltuja ja koettuja suomalaisuuden perusominaisuuksia. Virkamiesten valtiojohtoisen retoriikan mukaan suomalaisuus koostui itsenäisestä kansasta ja länsimaalaisesta politiikan mallista ja kulttuuriperinteestä. Moderni ja rehti liikemieskulttuuri kuvasi kauppamieskunnan suomalaisuutta. Kristillinen perheyhteisö ja kansallinen sivistys loivat pohjan lähetystyöntekijöiden identiteetille Kiinassa. Suomalainen identiteetti oli Kiinassa pääasiassa maskuliininen, jo siitä syystä että suurin osa Kiinan suomalaisista oli miehiä. Naisten kansallinen tehtävä oli lasten synnyttämisen lisäksi kasvatus ja kodista huolehtiminen. Muutaman naislähetystyöntekijän tasa-arvoisuutta yleisellä tasolla käsittelevät argu-

mentit olivat marginaalisia, eivätkä näkyneet tai vaikuttaneet miesvaltaisessa suomalaisyhteisössä.

Kiinan suomalaista arvomaailmaa yleisellä tasolla kuvasi isänmaallisuus, länsimaisuus ja kristillinen elämäntattamus. Oma kuvaan liittyivät kansallisina luonteenpiirteinä rehellisyys ja ahkeruus. Sinällään ne eivät suurestikaan eronneet muiden länsimaalaisten kuvitelluista kansallisista ominaisuuksista, sillä jokainen kansa koki omaansa positiivisia piirteitä. Sisällissota ja ulkomaalaisten joukkomuutto 1940-luvun lopulla päätti viimein suomalaisuuden konstruoinnin Kiinassa, mutta ystävällismielisiä suhteita perustettiin jälleen vuonna 1950 Suomen tunnustaessa uuden kansantasavallan. ■